

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI

VIII. Dizi - Sayı 10^a

**TARİHTE
TÜRKLER VE KÜRTLER
SEMPOZYUMU**

ANKARA: 09-10 OCAK 2014

SEMPOZYUMA SUNULAN BİLDİRİLER

IV. Cilt

EDİTÖR

Prof. Dr. Orhan KILIÇ

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Ahmet KANKAL

Prof. Dr. Ahmet CİHAN

Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ

Prof. Dr. Ahmet KANKAL

Prof. Dr. Erol ÖZVAR

Prof. Dr. Ahmet CİHAN

Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ

Prof. Dr. Altan ÇETİN

Prof. Dr. İlhan ERDEM

Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Prof. Dr. Süleyman SEYDİ

Doç. Dr. Mehmet Ali KİREÇÇİ

Doç. Dr. İsmail AYDOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Aytaç YILDIZ

TÜRK TARİH KURUMU

ANKARA 2014

XIII

Revanduzlu Mehmet Paşa İsyanı

Orkide GEZER

Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
akidegezerr@hotmail.com

Osmanlı Devleti, özellikle 18. yüzyıldan itibaren yapılan savaşlarda arkası gelmeyen yenilgilere uğramış ve büyük toprak parçalarının düşmanlarının eline geçmesine engel olamamıştı¹. Aynı zamanda sonu gelmeyen iç isyanlar nedeniyle eyaletleri üzerindeki otoritesini yitirdiğinden, topraklarında bir nevi “*derebey*” olarak adlandırılabilir şahıslar ortaya çıkmıştı². Devletin zayıflığı alenen ortada olduğundan Osmanlı tebaası hükümdarlarına karşı hemen başkaldırabiliyordu³. Daha önce kurulmuş olan *yurtluk-ocaklık sistemi* olarak adlandırılan gevşek idari sistem nedeniyle zaten bir tür özerkliğe sahip doğu eyaletlerindeki yerel beyler bu süreçte neredeyse bağımsız hareket eder olmuşlardı⁴.

Beylerin başına buyruk hareketleri o dereceye varmıştı ki 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'na Revanduz, Botan, Baban ve Hakkâri beyleri harbe katılmaları gerektiği halde kıllarını bile kıpırdatmamışlardı⁵. Ayrıca savaşın neden olduğu kargaşadan yararlanan beyler Bağdat ile İstanbul arasındaki irtibatın kesilmesine neden olmuşlardı⁶.

Osmanlı yönetimi; egemenliği ve ülke gelirlerini doğudaki yerel beyler ile paylaşmak zorunda kalması nedeniyle Kürt Beyleri'nin varlığından hiç de hoşnut değildi. Beylerin yerine merkezden atanan memurların görevlendirilmesi durumunda; bölgenin gelirlerinin

doğrudan hazineye aktarılmasının yolu açılacak ve bu şekilde devletin güçleneceğini düşünülüyordu. Ancak bölgenin merkezden atanan memurlar tarafından yönetilmesi düşüncesi, merkezi otoritenin güçsüzlüğü göz önüne alındığında neredeyse imkânsızdı. Bu nedenle Osmanlı yönetimi nüfuz sahibi, aşiret üstü otoritesi olan, soylarını bir şekilde dini yönü ile ön plana çıkarmış şahıslara bağlayan ve halk tarafından da bu şekilde kabul gören bölgesel liderler vasıtasıyla buraları idare etmek zorunda kalmıştı. Bunlardan biri ve belki de en güçlüsü *Revanduzlu Mehmet Paşa'ydı*⁷.

REVANDUZLU MEHMET PAŞA'NIN GÜÇLENMESİ

19. yüzyılın başlarında Kürt beylerinin yönetiminde olan en önemli merkezler; Baban, Revanduz, Behdinan, Cizre ve Hakkâri idi⁸. Buraların ortak özelliği ulaşılması güç, sarp, dağlık kesimlerde ve merkezden oldukça uzak bölgelerde yer almalarıydı. Bu nedenle feodal ayrılıkçı hareketlerin gelişmesi için en elverişli koşullara sahiplerdi. İmparatorluğun içinde bulunduğu istikrarsızlık burada yer alan beylere bağımsız hareket etme imkânı sunmaktaydı⁹.

Revanduz merkezli olup *Soran Emirliği* olarak adlandırılan bölge, Bağdat Eyaleti sınırları içerisinde İran sınırına yakın bir yerde bulunmaktaydı. En meşhur yöneticisi olan Mir Mehmet¹⁰ 1783 yılında Revanduz'da doğmuştu. Eğitimini Kürt ulemasının önemli şahsiyetlerinden *Molla Ahmed Bin Adem*'in yanında tamamlamıştı.

1814'te babası hayattayken 31 yaşında beyliğin başına geçmişti¹¹. Bazı rivayetlere göre yaşlı ve zayıf olan babası Mustafa Bey, şartların oldukça ağır olduğu Revanduz ve çevresini yönetemeyeceğini anlayarak oğlundan beyliğin başına geçmesini talep etmişti. Diğer bir yoruma göre ise; Mehmet Paşa, babasını yönetimden vazgeçmeye zorlamış hatta bunun için onun gözlerini kör etmişti. Genç Mir'in bitmek bilmeyen azmi, hırsı, kavgacı kişiliği yoluna çıkmaya çalışan herkesi ezip geçmişti. Bunun içindir ki iktidarını elinden almaya çalışan en yakın akrabalarını bile gözünü kırpmadan bertaraf etmeyi bilmiştir. 14 Aralık 1814 tarihinde *Şteyn Kalesi*'ni ele geçiren amcası Teymur Han'ı yakalamak üzere Havdiyan köyüne yönelmişti. Dört hafta süren kuşatma sonrasında kaleyi ele geçirmeyi başarmış ve

amcası ile kuzenini idam ettirmişti. Bundan sonra diğer amcası Yahya Bey'in elinde bulunan *Seyda kan Kalesi*'ne saldırıp bu kaleyi de ele geçirmeyi başaran Mir, yine amcası ve kuzeninin hayatına son vermişti. Böylece ailesinden kendisine muhalefet edecek kimse kalmamış bu tarihten sonra çabalarını komşu bölgeleri ele geçirmeye yoğunlaştırmıştı¹¹.

Mir Muhammed ilk iş olarak kendini sağlama almak için yaşadığı kalenin yıkık duvarlarını tahkim ettirdi. Burası dağlarla çevrili olup kalesi de meyilli bir kaya üzerine inşa edilmişti. Ayrıca kuzey ve batısından kıvrılan nehir buranın müstahkem bir mevki olmasını sağlamıştı¹². Daha sonra Naif Kale adında yeni bir kale yaptırıp asker ve cephanesini buraya yığdı. Yeni karakollar yaptırarak nüfuzu altındaki bölgelerle iletişimini sağlama almaya çalıştı. Emri altındaki adamlarının sayılarını ve etkinliklerini yükselterek bunlardan bir ordu oluşturmaya çalıştı¹³. Bazı araştırmacılar Mir Mehmet'in yalnız özel korumalarının sayısının üç bin kişiyi bulduğunu ve bölgedeki tüm beylerden önce top ve barutu kullandığını ifade etmişlerdi¹⁴.

Dönemin koşulları Revanduzlunun güçlenmesi için oldukça elverişliydi. Bölgede Osmanlı merkezi yönetiminin etkisi yok denecek kadar azdı. Osmanlı yetkilileri de dikkatlerini uzun yıllardır önemli sorunlara neden olan Baban beylerine yönlendirmişlerdi. Hatta Bağdat Valisi Davut Paşa Revanduzlu'yu destekleyerek Baban beylerine karşı onu bir güç olarak yükseltmek istiyordu. Paşaya göre ortaya çıkacak bu güç İran'ın bölgedeki etkinliğini de yok edebilirdi. Bu nedenlerden ötürü Mir Mehmed'in güçlenmesi ve bölgeyi denetim altına alması bir bakıma kaçınılmazdı¹⁵.

Mir Mehmet ailesi içerisindeki rakiplerini bertaraf ettikten sonra gözünü komşu beylere çevirmişti. İlk hedefi Brados beyleri idi. Revanduzlu 1815 yılında söz konusu beylere ait Herkil Kalesi ile Selim Han ve oğlunu ele geçirdi. Daha sonra Brados'un diğer beyi Hasan Bey'in üzerine yürüdü. Kanlı bir çatışma sonrasında Hasan Bey, kaçmak zorunda kaldı ve Mir Mehmet, 1815 Eylül'ünde Brados'un merkezi sayılan *Sarova Kalesi*'ni ele geçirdi. Bundan sonraki hedefi Mergaver ve Uşnu bölgeleriydi. Mergaver'e

doğru ilerlerken Litan kabilesi kendisine bağlılığını bildirdi. Nalas Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Zibar¹⁶Mamaş ve Şirvan kabileleri de Mir'e itaat etmek zorunda kaldı. Revanduzlu bunlardan aldığı askerlerle güçlü bir ordu oluşturmayı başardı. Rivayetlere göre birlikleri on bin piyade ve yirmi bin süvariden oluşmaktaydı¹⁷. Nüfuz alanını genişleten Mir; idari, bayındırlık ve ticaret gibi alanlarda yetkili kıldığı serdarlardan oluşan altı kişilik bir yönetim kurulu oluşturdu. Ayrıca o dönemde bağımsızlık işareti sayılan sikkeler bastırdı. Sikkenin ön yüzüne "*El-Emir Mansur Muhammed Bey*" arka yüzüne ise "*Darb fi Revanduz*" (Revanduz'da basılmıştır) ibarelerini kazdırmıştı. 1818 yılında bağımsızlık ilanı sayılabilecek bir uygulamaya başladı. Hutbeleri padişahın adında değil kendi namına okuttu¹⁸. Suçluları bağışlamayan, çapulculuğa fırsat tanımayan sert ve disiplinli idaresi sonucu nüfuz alanındaki bölgelerde düzen ile güven ortamının hâkim olmasını sağladı¹⁹.

Silahlı birliklerini epey kuvvetlendirdikten sonra 1820'li yıllardan itibaren tekrar komşu bölgelere yöneldi. Hoşnav aşiretlerinin reisleri olan *Mir Mahmalî*, *Mir Yusufî* ve *Pušt Galî*'yi öldürttü. Ayrıca Mamiş aşiretinin reisi Mahmut Ağa'nın ve tüm ailesinin hayatına son verdi. Mir Mehmet'in en önemli amacı Zap nehri ile İran sınırı arasında kalan tüm bölgeyi ele geçirmektir. Bu hedefine ulaşmak için ise bölgenin en önemli gücü olan Baban beyleriyle çatışması kaçınılmazdı. 1822 yılında Babanların merkezi olarak kabul edilen Harir'i ele geçirdi. 1823'te Koysancak, ve Altinköprü, 1824'te Ronye bölgelerini de hâkimiyeti altına almayı başardı²⁰. Bağdat Valisi Bağdat'ta ortaya çıkan karışıklıklarla uğraşırken fırsattan yararlanıp Erbil ve Köprü sancaklarını ele geçirdi. Bağdat yolunu keserek gidip gelen tatarları yakalayıp hapsedirdi. Bağdat Valisi, İranlıların bölgeye sarkmasını engellediği için Revanduzlu üzerine yürümeyip, onunla uzlaşmanın yollarını aradı. Bunun için ele geçirdiği yerler kendisine bırakıldı²¹. Yine Bağdat valisinin girişimleriyle 1830 yılında Revanduzluya hilat gönderilip *Mir-i Miranlık* rütbesi verildi²². Teşekkür edip bağlılığını bildirmek için Bağdat valisini ziyaret ettikten sonra yönetimi devlet tarafından onaylanmış ve Revanduzlu Mehmet Paşa Osmanlı Devleti'nin meşru yöneticileri arasına katılmıştı²³.

Revanduzlu 1830'lu yıllardan sonra iktidar alanını Musul'dan İran sınırına kadar olan bölgeye kadar yaymıştı. Ayrıca Osmanlı'nın Kürt bölgeleri üzerini de fiilen hâkimiyeti altına almıştı. Rusya ile İran arasında imzalanan Türkmençay Antlaşması'ndan sonra Revanduzlu, gözünü İran topraklarına dikmişti. İran Şah'ının doğudaki sorunlarla meşgul olmasından faydalanan Mehmet Paşa, birliklerini Lahican ve Mukri Kürtlerinin yaşadığı bölgelere sevk etmişti. Buraları ele geçirdikten sonra istihkâmlar yapıp yıkılmış kaleleri yenilemeye başladı. Bu durumu haber alan İran yönetimi Mir Mehmed Paşa'nın üzerine asker sevk etmiş ancak İran askeri Mahmutça Köyü yakınlarında Revanduzlunun birliklerince bozguna uğratılmıştı²⁴.

Sincar Dağlarında ve Musul civarında yaşayan Yezidiler gelen giden birçok kervanı yağmalamaktaydılar²⁵. Bölgedeki beylerin ve aşiretlerin Yezidiler üzerine saldırıp onları esir almaları alışılmış bir durumdu. Diğer taraftan Yezidiler ellerine düşen Müslümanların sağ kurtulması mümkün değildi²⁶. 1832 yılında Behdinan'ın Müslüman ahalişi Yezidilerin zulmüne maruz kalmışlardı. Ayrıca Revanduz'a giden dönemin ulemasının önde gelenlerinden Molla Yahya'nın Şeydan adında bir yakını Yezidiler tarafından katledilmişti. Bunun üzerine Molla Yahya Mir Mehmet'e başvurarak Yezidilerin cezalandırılmasını istedi. Bu başvuru neticesinde harekete geçen paşa Büyük Zap yakınlarındaki Kelek köyünün sakinleri olan Yezidileri kılıçtan geçirdi. Hareketine devam edip çok sayıda Yezidiyi öldürdü. Bu seferden Hıristiyan ahali de nasibini aldı. Rabbah Hermiz adlı manastır yağmalandı. Manastırın içinde bulunan keşişler katledildi ve çok sayıda yazma eser yok edildi. Hareketine devam eden Paşa, Behdinan Beylerine ait Akra Kalesi'ni ve bölgenin önemli şehirlerinden biri olan İmadiye'yi ele geçirdi. Böylece Büyük Zap ve Habur ırmağı arasındaki bölgelerin tamamı paşanın eline geçti²⁷.

Mehmet Paşa 1833 yılında Mardin ve Siirt'i de nüfuzu altındaki bölgelere dâhil edip Diyarbakır'ın önde gelen ailelerinden Zirki Beylerini kontrolü altına aldı²⁸. Dönemin raporlarına bakılırsa bölgedeki hâkim olduğu kale sayısı elli beşe ulaşmıştı²⁹. Paşanın bu

denli güçlenmesi Osmanlı merkezi yönetimini rahatsız etmeye başlamıştı. Yetkililer görüşmeler yoluyla , Paşa'yı yola getirmeye çalışmış bunu başaramayınca üzerine bir kısım kuvvetler sevk ederek Revanduzluyu sıkıştırmayı başarmıştı. Bölge İran sınırına yakın olduğundan Paşa'ya yardım edilmemesi için İranlılara para bile verilmişti. Ancak bu esnada siyasi ilişkilerini kullanan Paşa, İstanbul ile arasını düzeltmeyi başarmış, gelen emir üzerine Bağdat valisi askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştı³⁰.

REVANDUZLU MEHMET PAŞA'NIN ÇÖKÜŞÜ

Bilindiği üzere II. Mahmut, saltanat yılları boyunca güçlü bir merkezî idare kurmayı amaçlamıştı. İmparatorluğun her tarafında olduğu gibi doğu eyaletlerinde de bu siyaseti uygulamıştı. Bu amaçla silahşörlüğü ve cesaretiyle meşhur olan eski sadrazamlardan Reşit Mehmet Paşa'yı 1833 yılında Sivas Valiliği'ne atamıştı. Paşaya verilen görev Kürdistan'ı ıslah ederek, burada devlete bağlı olmayan unsurları denetim altına almaktı. Bunun için oldukça geniş yetkilerle donatılmıştı. Sivas'tan Van'a, Hakkâri'nin batısından Musul'un kuzeyine kadar uzanan oldukça geniş ve bir o kadar da sorunlu bölge doğrudan Reşit Paşa'nın yönetimine verilmişti³¹.

Reşit Paşa göreve başlar başlamaz vergi, asker toplama faaliyetlerine başlamış bunun yanında göçebe aşiretleri de iskân etmeye çalışmıştı. Revanduzlu'nun bölgedeki müttefikleri olan Zirki Beyleri bu durumdan rahatsız olmuşlardı. Bu nedenle bir kısım aşiretleri Reşit Paşa'ya karşı ayaklandırmışlardı³². Bu esnada Zirki Beylerine destek amacıyla Revanduzlu kuvvetleriyle Siirt kazasına kadar gelmişti. Bölgedeki diğer güçlü beyler gibi oldukça sert karakterli olan Paşa, Siirt'in kazalarına saldırarak buraları yerle bir etmişti³³. Aynı zamanda kendisine direndikleri gerekçesiyle *Elkuş* kasabasında üç yüz kişiyi idam ettirmişti³⁴. Bir yandan kendisine karşı gelenleri cezalandırırken bir yanda da müttefiklerini isyana teşvik etmişti. Bu gayretleri neticesinde Silvan'daki aşiretler de isyan edip Hazro'ya saldırmışlardı³⁵. Bu durumu dikkatle takip eden Reşit Paşa vakit geçirmeksizin harekete geçmişti. Silvan isyanını bastıracağı gibi Zirki Beylerini de yakalamayı başarmıştı³⁶.

Revanduzlu Mehmet Paşa 1835 Temmuz'unda bu kez de Mardin aşiretlerini ayaklandırmıştı. Bu aşiretler yazmış oldukları mektupta Reşit Paşa'ya karşı savaşmak için Revanduzlu'dan yardım istemişlerdi³⁷. Gelişmelerin tehlikeli bir boyuta ulaştığını gören Reşit Paşa hemen Mardin üzerine yürümüş, çatışmalar esnasında ayaklananlardan iki yüzünü öldürerek Mardin aşiretlerine boyun eğdirmeyi başarmıştı³⁸.

Reşit Paşa'nın Mardin üzerine düzenlediği başarılı harekâtın ardından Revanduzlu buralardan adamlarını çekmek zorunda kalmıştı. Ancak hemen pes etmeyen Paşa, bu kez de asıl kuvvetini oluşturan ve istediği zaman sekiz on bin civarında asker toplayabileceği yerler olan Cizre ve Bohtan'da bir isyan çıkarmayı başarmıştı³⁹. Yandaşlarını desteklemek için birliklerini Siirt ve Şirvan'a sevk etmişti⁴⁰.

Revanduzlu Mehmet Paşa'nın nüfuzu altındaki aşiret ve beyleri sürekli devlete karşı ayaklandırması Osmanlı yönetiminin sabrını taşırıyordu. Yetkililer Revanduzlu'yu ortadan kaldırmak için hemen harekete geçmeye karar vermişlerdi. Bu amaçla 1835 yılının sonlarına doğru Sivas Valisi Reşit Paşa ile Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa'ya bu konuda görevlendirildiklerine dair talimat gönderilmişti. Hazırlanan harekât planına göre ilk önce Cizre ele geçirilecekti⁴¹. Böylece hem Diyarbakır Eyaleti'nin güvenliği sağlanmış olunacak hem de Revanduzlu'nun Cizre üzerinden Anadolu'ya sarkması engellenecekti. Kışı Diyarbakır'da geçiren Reşit Paşa, sefer için hazırlık yapmaya başlamıştı. Bu amaçla ilk önce Musul Valiliği'ne Şehrizar Valisi İnce Bayraktar Mehmet Paşa'nın atanmasını sağlamıştı⁴². Çünkü Musul eski Valisi Sait Paşa'nın harekât planlarını Revanduz Beyine sızdırdığı⁴³ ve onunla ittifak yaptığı anlaşılıyordu⁴⁴.

Revanduzlunun, bölgeyi hızlı bir şekilde istilası, çok sayıda yerel gücün düşmanlığını kazanmasına neden olmuştu. Revanduz üzerine harekât hazırlıklarını duyan İmadiye Sancağının önde gelenleri devlete hemen bağlılıklarını bildirmişlerdi⁴⁵. Ayrıca Şirvan ve Garzan beyleri de Reşit Paşa'nın tarafında yer almışlardı⁴⁶. Böylece Revanduzlu'nun bölgede Cizre beyinden başka müttefiki kalmamıştı.

Reşit Paşa'nın sefer hazırlıklarını duyan Revanduzlu da boş durmamış, bölgeyi olabildiğince istikrarsızlaştırmak için elinden gelen her şeyi yapmıştı. Bu amaçla yedi bin kadar adamıyla desteklediği Cizre aşiretlerini Midyat'ın köylerine saldırtmıştı. Bunlar bir gece baskını düzenleyerek Midyat Mütesellimini tuzağa düşürmüşlerdi. Hazırlıksız yakalanan mütesellim baskın sırasında elli altmış kadar adamını kaybetmiş, kendisi de üç yerinden yaralanarak canını güç bela kurtarabilmişti⁴⁷.

1836 yılı baharında hazırlıklarını tamamlayan Reşit Paşa, maiyetindeki yirmi beş binden fazla askerle Cizre üzerine yürümüşü. Cizre Bey'i Mir Seyfettin amcazadesi Bedirhan Bey ile birlikte Osmanlı askerine karşı direnmiş, Reşit Paşa'yı iki defa geri çekilmek zorunda bırakmıştı. Hatta düzenlediği birkaç gece baskınıyla Reşit Paşa oldukça zor duruma düşmüştü. Bunun üzerine bunlara güvence verilmişse de itaate yanaşmamışlardı⁴⁸.

Mir Seyfettin Dicle Nehri'nin karşı yakasında bulunan Kasrik Vadisindeki sarp kayalar üzerindeki kalesine çok güveniyordu. Bu nedenle burada direnmeye karar vermişti. Ancak Reşit Paşa'nın azmi ve inadını hesap etmeyi unutmuştu. Reşit Paşa birliklerini güvenli bir şekilde Dicle nehrinin karşısına geçirip Cizre Beyi'nin kalesinin önüne kadar yürütmeyi başarmıştı. Kalenin oldukça sarp bir arazi üzerinde ve top güllerinin menziline uzak olduğunu görmüştü. Ancak bu durumda da yılmayan Reşit Paşa gece gizlice topları derelerden yukarı çıkarıp tepelerin üzerinde konuşlandırmıştı. Bundan sonra yaklaşık kırk gün süren top ateşinden sonra ve ancak bu şekilde kaleyi ele geçirmeyi başarmıştı⁴⁹. Reşit Paşa'nın azmi ve topların gücünden ürken Cizre beyi ilk önce Van tarafına firar etmişti. Ancak en az Reşit Paşa kadar inatçı olan Mir Seyfettin, adamlarını tekrar Bohtan içerisine sevk ederek buradaki aşiretleri ayaklandırmayı başarmıştı. Bunun üzerine Reşit Paşa birliklerini Bohtan'ın en sarp ve ücra köşelerine sevk etmişti⁵⁰. Osmanlı ordusunun gücüne dayanamayan Cizre Beyi, bu kez memleketini tamamen terk edip Bağdat'a kaçmak zorunda kalmıştı⁵¹. Reşit Paşa'nın başarılı operasyonları sonucunda bölgenin en sarp yerlerinin kolaylıkla Osmanlı hâkimiyetine girdiğini ve en güçlü müttefikinin firar

ettiğini gören Revanduzlu Mehmet Paşa oldukça endişelenmişti. Birliklerini geri çekip Revanduz Kalesi'ne sığınmaktan başka çaresi kalmamıştı⁵².

Cizre'yi ele geçiren Reşit Paşa, hemen birliklerini güneye Revanduz üzerine sevk edip, Revanduzlunun elinde olan bölgeleri teker teker almaya başlamıştı⁵³. Bölgedeki en güçlü ve en acımasız Osmanlı Valisi'nin, Revanduz üzerine yürümesi o denli bir korku yaratmıştı ki Reşit Paşa'nın isminden bile ürken yandaşları Revanduzluyu birer birer terk etmeye başlamışlardı. Bölgedeki aşiret beyleri de gelip Reşit Paşa'ya bağlılıklarını bildirmişlerdi⁵⁴. Revanduzlu kaleye sıkıştırıldıktan sonra Reşit Paşa, Musul Valisi Mehmet Paşa ve Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa birliklerinin uyum içerisinde hareket etmelerini sağlamak için ortak bir hareket planı hazırlamışlardı. Musul Valisi, merkez konumda yer aldığı için Reşit Paşa maiyetindeki bir kısım birlikleri Mehmet Paşa'ya takviye için Musul'a göndermişti⁵⁵. Revanduz harekâtına yirmi altı bin civarında Osmanlı askeri katılmıştı. Reşit Paşa'nın kumandasında beş bin düzenli, iki bin başıbozuk; Musul Valisi Mehmet Paşa'nın komutasında dört bin düzenli, beş bin başıbozuk; Ali Rıza Paşa'nın maiyetinde de on bine yakın asker bulunmaktaydı⁵⁶. Mehmet Paşa Musul'dan, Bağdat Valisi ise Kerkük tarafından Revanduz üzerine yürümüş ve 3 Ağustos'ta Erbil ele geçirilmişti. Bu arada Reşit Paşa da Akereh Köyü yakınındaki bir kaleyi yirmi gün kuşattıktan sonra ancak düşürebilmişti. Bölge dağlık ve oldukça sarp olduğundan Reşit Paşa asker ve mühimmatın sevkini kolaylaştırmak için yolları düzelterek ilerlemek zorunda kalmış, tüm zorluklara rağmen kuvvetlerini Revanduz'a yarım saat mesafeye kadar sevk edebilmişti. Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa Revanduz'a iki saat mesafeye kadar gelmişti⁵⁷. Anlaşıldığı kadarıyla bu sırada bölgede bulunan İngiliz diplomat Richard Wood, Revanduzlu sorunuyla doğrudan ilgilenmiş ve bizzat Revanduzlu Mehmet Paşa ile görüşmüştü. İranlılara güvenmemesi ve Reşit Paşa ile anlaşmaya yanaşması için Revanduzluyu ikna etmeye çalışmıştı. Wood'un gayretleri neticesinden Revanduzlu, canının güvence altına alınması ve bölgedeki yönetim haklarının kendisine iade edilmesi şartları ile teslim olup İstanbul'a gitmeye razı olmuştu⁵⁸. Reşit Paşa'nın huzuruna çıktığı

vakit; keşke Revanduz'a değil de İmadiye Kalesi'ne sığınaydım, askerinin bu derece hasta ve perişan olduğunu bilseydim sabreder, teslim olmazdım demişti⁵⁹.

Revanduzlu yakalandıktan hemen sonra vakit kaybedilmeksizin İstanbul'a gönderilmişti. Durumu değerlendiren İstanbul'daki yetkililer Revanduzlu'nun bölgede bulunmasının devletin çıkarları açısından faydalı olduğunu düşünmüşlerdi. Bu düşünce nedeniyle padişah kendisini affetmiş ve Mir-i Miranlık olan rütbesini Asakir-i Mansure Ferikliğine yükseltmişti. Bunun karşılığında kendisinden Mansure Ordusu için asker temin etmesi beklenmekteydi. Ayrıca Koy, Harir, Revanduz, Erbil ve Altinköprü sancakları yıllık iki bin kese vergi karşılığında kendisinin yönetimine bırakılmıştı. Ancak bu durumdan pek de memnun olmayan Revanduzlu; yıllık 1000 kese ödemeyi taahhüt ederek İmadiye'yi ve beş yüz ödemeye söz vererek Cizre sancaklarının da kendisine verilmesini istemişti. Ayrıca memleketine gitmeden önce Bağdat'a gitmek istemiyor bunun için türlü mazeretler ileri sürüyordu. Paşanın bu tavrı Osmanlı yetkililerinin şüphelenmesine yol açmıştı. Ancak yine de memleketine gönderilmek üzere İstanbul'dan yola çıkarılarak, Amasya'da bir süre bekletilmesine karar verilmişti. Bekletilme nedeni ise Sivas Müşiri Hafız Paşa'nın ve Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa'nın Revanduzlu Mehmet Paşa ile ilgili düşüncelerini sorup, onlardan gelecek cevaba göre hareket etmekte. Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa, Revanduzlunun bölgeye dönmesinin uygun olmadığı gibi Amasya'da bekletilmesinin de tehlikeli olduğunu bildirerek onun hemen Rumeli'de uygun bir bölgeye sürgün edilmesi gerektiğini bildirmişti. Paşa'ya göre Revanduzlunun affedilip memleketine gönderileceğinin bölgede duyulması, yakalanması esnasında kendisine yüz çeviren bölge ahalisini büyük bir korkuya sevk etmişti. Bölgenin önde gelen aileleri ve uleması toplanıp Bağdat'a gidip durumlarını Ali Rıza Paşa'ya anlatmışlardı. Ali Rıza Paşa'ya göre Revanduzlu doğrudan padişah tarafından görevlendirilmesinden aldığı cesaretle bundan sonra hiç kimseye boyun eğmeyebilirdi⁶⁰.

Sivas Müşiri Hafız Paşa da Bağdat Valisi ile aynı fikirdeydi. O da Revanduzlu'nun bir an evvel Rumeli'ye gönderilmesinden yanaydı. Hafız Paşa'ya göre İmadiye Kalesi bölgede benzeri

bulunmayan metanet bakımından kıyas kabul etmeyen bir kaleydi. Revanduzlu'nun bu kaleyi ısrarla istemesi muhtemelen ileride isyan edeceğinin bir işaretiydi⁶¹.

Hafız Paşa ve Ali Paşa'nın Revanduzlu ile ilgili düşüncelerini değerlendiren İstanbul'daki yetkililer Paşaları haklı bularak, Revanduzlunun değil Irak'a gönderilmesi, Anadolu'da bile tutulmasının uygun olmadığına karar vermişler ve padişaha bu yönde bir rapor sunmuşlardı. Sultan II. Mahmut, bu mesele ile ilgili raporları değerlendirdikten sonra Revanduzlu Mehmet Paşa'nın Rumeli'de uygun bir yere götürülmesini uygun bulmuştu⁶².

Amasya'da birkaç ay bekletildikten sonra hakkında alınan karar gereği Revanduzlu Samsun'a götürüldü. Burada bir gemiye bindirildi. Ancak Rumeli'ye değil de İngiltere'nin Erzurum Konsolosu'nun bildirdiğine göre Sürmene'ye götürülüp burada idam edildi. Padişah'ın affına mazhar olduğu halde gizemli bir şekilde öldürülmesinin nedeni kesin olarak bilinmemektedir⁶³.

Sonuçta Osmanlı yönetimi 20 yıldan fazla, başına buyruk hareket eden ve çevresindeki kazaların yönetimini zorla ele geçiren Revanduzlu Mehmet Paşa'dan kurtulmuş oldu. Böylece bölgede merkezi otoriteye karşı koyacak bu denli güçlü bir bey kalmamıştı. Ancak anlaşıldığı kadarıyla merkezi hükümet bu fırsatı iyi değerlendirememiş ve bölgede kalıcı bir etkinlik oluşturamamıştı. Bu fırsatı en iyi değerlendiren Cizre Beyi, *Bedirhan Bey* olmuştu. Nitekim kısa süre içerisinde Revanduzlunun boşluğunu doldurup bölgede önemli bir güç olmayı başarmıştı. Revanduzlu Mehmet Paşa'nın öldürülme sebebi kesin olarak bilinmiyorsa da talihini kendisinin değiştirdiğine de şüphe yoktur. Padişah İran sınırında Revanduzlu'nun varlığına, ihtiyaç duyulduğuna inandığı için onu affetmiş ve ona Feriklik rütbesi ihsan ederek memleketine Osmanlı merkezi hükümetinin meşru yöneticisi olarak göndermeye karar vermişti. Ancak o daha İstanbul'dayken kendisine verilenle yetinmeyip, Bağdat'a gitmesi gerektiği halde gitmemek için bir sürü bahane uydurmuştu. Onun bu halinden endişeye kapılan yetkililer muhtemelen padişahı da ikna ederek merkezi yönetim için muhtemel bir tehlikeyi ortadan kaldırmak istemişlerdi.

KAYNAKÇA

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Hatt-ı Hümayûn (HAT)

- BOA, *HAT*, 288/17298-G, 21 M. 1252 (9 Mayıs 1836).
 BOA, *HAT*, 391/20763, 15.B.1248 (8 Aralık 1832).
 BOA, *HAT*, 395/20874-D, 29 Z. 1246 (1830).
 BOA, *HAT*, 449/22346, 4 Za. 1250 (4 Mart 1835).
 BOA, *HAT*, 449/22346, 4 Za. 1250 (4 Mart 1835).
 BOA, *HAT*, 378/20492, 27 S.1251 (24 Haziran 1835).
 BOA, *HAT*, 288/17298-A, 29 Z.1250 (1835).
 BOA, *HAT*, 450/22347-B, 17 R. 1251 (12 Ağustos 1835).
 BOA, *HAT*, 450/22347-A, 3 R.1251 (29 Temmuz 1835).
 BOA, *HAT*,533/26254-B, 15.N.1251(4 Ocak 1836).
 BOA, *HAT*, 447/22311-A, 10.B.1251 (1 Kasım 1835).
 BOA, *HAT*, 377/20477-H, 26.L.1251 (14 Şubat 1836).
 BOA, *HAT*, 533/26254-B-15.N.1251 (4 Ocak 1836).
 BOA, *HAT*, 1264/48951-B, 24.S.1252 (10 Haziran 1836).
 BOA, *HAT*, 376/20474-B, 28.S.1251 (25 Haziran 1835).
 BOA, *HAT*, 451/22359, 1.C.1251 (24Eylül1835).
 BOA, *HAT*, 446/22298, 12 Ra. 1251 (8 Temmuz 1835).
 BOA, *HAT*, 444/22256, 29.Z.1250 (1834).
 BOA, *HAT*, 1264/48950-F, 5.Ra.1253 (9 Temmuz 1837).
 BOA, *HAT*, 446/22305-A, 13.Ra.1253 (17 Temmuz 1837).
 BOA, *HAT*, 1264/48950-F, 5.Ra.1253 (9 Temmuz 1837).
 BOA, *HAT*,446/22305, 1253 (1835).
 BOA, *HAT*, 1264/48950-A, 8.Ra.1252 (23Haziran1836).
 BOA, *HAT*, 448/22335-A, 3.N.1254(20 Kasım 1838).

II. National Archives

Foreing Office (FO)

78/401, 78/314.

III. Kaynak Eserler, Araştırma ve İncelemeler

AHMED LÛTFÎ EFENDÎ, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, IV-V, Cilt, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

AINSWORTH, W. Francis; "The Assyrian Origin of the Izedis or Yezidis-the So-Called Devil Worshippers", *Transactions of the Ethnological Society of London*, Vol. 1 (1861), s.11-44.

CUNNINGHAM, A. B. (Ed.); *The Early Correspondence Of Richard Wood (1831-1841)*, London 1966.

EPPEL, Michael; "The Demise Of The Kurdish Emirates: The Impact Of Ottoman Reforms And International Relations On Kurdistan During The First Half Of The Nineteenth Century", *Middle Eastern Studies*, Vol. 44, No. 2, March 2008, s.237-258.

GENCER, Fatih; *Merkeziyetçi İdari Düzenlemeler Bağlamında Bedirhan Bey Olayı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011. s. 9-38.

GASARATYAN, M.A, Celile Celil, O.İ.Jegalina, M.S.Lazarev, Şakire Xidoye Mihoyan, *Yeni ve Yakın Çağda Kürt Siyaset Tarihi*, (Çev. M. Aras), Peri Yay., 3.Baskı, Temmuz 1998, İstanbul.

HAKAN, Sinan; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, 2. Baskı, Doz Yayıncılık, Ocak 2011, İstanbul.

JWAIDEH, Wadie; *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999.

KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, cilt 5, TTK Yayınları, Ankara 2011.

LAZAREV, M.S-Ş.X Mihoyan; *Kürdistan Tarihi* (Çev: İbrahim Kale), Avesta Yayınları, 4.Baskı, İstanbul 2013.

- MOLTKE, Helmuth Von; *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (Çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
- SHIEL, J.; "Notes on a Journey From Tabriz, Through Kurdistan, Via Van, Bitlis, Se'er And Erbil, To Suleimaniyeh, In July And August, 1836", *The Journal of the Royal Geographical Society*, 8 (1838) s. 54-101.
- PERKINS, Justin; "Journal Of A Tour From Oroomiah To Mosul, Through The Koordish Mountains And A Visit To The Ruins Of Nineveh", *Journal Of The American Oriental Society*, Second Volume, 1850, s. 69-123.
- TORİ (M.Kemal Işık), *Kürtlerin Yakınçağ Tarihi*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2006.

IV. Gazeteler

Takvim-i Vekayi

XIII. Revanduzlu Mehmet Paşa İsyanı

Orkide GEZER

- 1 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 5, TTK Yay, Ankara 2011, s. 144.
- 2 Fatih Gencer, *Merkeziyetçi Düzenlemeler Bağlamında Bedirhan Bey Olayı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 9.
- 3 Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 103.
- 4 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s. 9.
- 5 Michael Eppel, "The Demise of the Kurdish Emirates: The Impact of Ottoman Reforms and International Relations on Kurdistan during the First Half of the Nineteenth Century", *Middle Eastern Studies*, Vol. 44, No. 2, March 2008, s. 247.
- 6 P. Averyanof, *19. Asırda Rusya, Türkiye, İran Muharebeleri Türk-İran-Rus Kürtlerinin Vaziyet-i Hazıraları*, (Çev. Yüzbaşı Mustafa Efendi-Mülazım Adil Efendi), Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1926, s. 44.
- 7 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s. 12 -16.
- 8 Tori (M.Kemal Işık), *Kürtlerin Yakınçağ Tarihi*, Doz Yayınları, İstanbul 2006, s.16.
- 9 M.S Lazarev, Ş.X Mıhoyan, *Kürdistan Tarihi*, (Çev.İbrahim Kale), Avesta Yay., 4. Baskı, İstanbul, 2013, s. 110-111.
- 10 *İsmi Osmanlı belgelerinde Revanduz Bey'i, Revanduzlu Mehmet Bey, Paşalık ünvanı aldıktan sonra Revanduzlu Mehmet Paşa olarak zikredilir. Kürtler tarafından Mir Muhammed olarak adlandırılmış ve tanınmıştır. Bir gözü kör olduğundan Mir Muhammede Kore olarak bilinir.* Zikreden: Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, 2. Baskı, Doz Yayınevi, Ocak 2011, İstanbul, s. 70.
- 11 Wadie Jwaideh, *a.g.e.*, s.106-108.
- 12 Justin Perkins, "Journal Of A Tour From Oroomiah To Mosul, Through The Koordish Mountains And A Visit To The Ruins Of Nineveh", *Journal Of The American Oriental Society*, Second Volume, 1850, s. 90-91.
- 13 Celile Celil, M.A. Gasaratyan, O.İ. Jegalina, M.S. Lazarev, Şakire Xidoye Mıhoyan, *Yeni ve Yakın Çağda Kürt Siyaset Tarihi*, (Çev. M. Aras), Peri Yay., 3. Baskı, Temmuz 1998, İstanbul, s. 13.
- 14 M.S Lazarev, *a.g.e.*, s. 118.

- 15 Tori, *a.g.e.*, s. 28.
- 16 Komisyon, *a.g.e.*, s. 14.
- 17 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s. 30.
- 18 BOA, *HAT*, 288/17298-G, 21 M. 1252 (9 Mayıs 1836).
- 19 M. S. Lazerev, *a.g.e.*, s.118- 119.
- 20 Wadie Jwaideh, *a.g.e.*, s.108.
- 21 BOA, *HAT*, 391/20763, 15.B.1248 (8 Aralık 1832).
- 22 BOA, *HAT*, 395/20874-D, 29 Z. 1246 (1830).
- 23 Sinan Hakan, *a.g.e.*, s.70.
- 24 Komisyon, *a.g.e.*, s.15.
- 25 NA, *FO*, 78/401, Rassam to Brant, 21 December 1840.
- 26 W. Francis Ainsworth, "The Assyrian Origin of the Izedis or Yezidis-the So-Called Devil Worshippers", *Transactions of the Ethnological Society of London*, Vol. 1 (1861), s. 14.
- 27 Wadie Jwaideh, *a.g.e.*, s. 110-114.
- 28 BOA, *HAT*, 449/22346, 4 Za. 1250 (4 Mart 1835).
- 29 Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarîhi*, Cilt IV-V, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 887.
- 30 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s. 31.
- 31 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s.19-20.
- 32 *Takvim-i Vekayi*, Defa 123.
- 33 BOA, *HAT*, 449/22346, 4 Za. 1250 (4 Mart 1835).
- 34 Lieut. Col. J. Shiel, "Notes on a Journey From Tabriz, Through Kurdistan, Via Van, Bitlis, Se'er And Erbil, To Suleimaniyeh, In July And August, 1836", *The Journal of the Royal Geographical Society*, 8, (1838), s. 92.
- 35 BOA, *HAT*, 378/20492, 27 S.1251 (24 Haziran 1835).
- 36 BOA, *HAT*, 288/17298-A, 29 Z.1250 (1835).
- 37 BOA, *HAT*, 450/22347-B, 17 R. 1251 (12 Ağustos 1835).
- 38 BOA, *HAT*, 450/22347-A, 3 R.1251 (29 Temmuz 1835).
- 39 BOA, *HAT*, 533/26254-B, 15.N.1251 (4 Ocak 1836).
- 40 BOA, *HAT*, 447/22311-A, 10.B.1251 (1 Kasım 1835).
- 41 *Takvim-i Vekayi*, Defa 136.
- 42 BOA, *HAT*, 377/20477-H, 26.L.1251 (14 Şubat 1836).
- 43 BOA, *HAT*, 533/26254-B-15N.1251. (4 Ocak 1836).
- 44 BOA, *HAT*, 1264/48951-B, 24.S.1252 (10 Haziran 1836).
- 45 BOA, *HAT*, 376/20474-B, 28.S.1251 (25 Haziran 1835).

- 46 Sinan Hakan, *a.g.e.*, s.71-76.
 47 BOA, *HAT*, 451/22359, 1 C.1251 (24 Eylül 1835).
 48 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s. 34.
 49 Helmuth Von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (Çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul 1999. s. 220.
 50 BOA, *HAT*, 1264/48950-A, 8.Ra.1252 (23 Haziran 1836).
 51 BOA, *HAT*, 448/22335-A, 3 N. 1254 (20 Kasım 1838).
 52 A.B. Cunningham, (Ed.), *The Early Correspondence Of Richard Wood (1831-1841)*, London 1966, s. 94.
 53 *Takvim-i Vekayi*, Defa 136.
 54 BOA, *HAT*, 446/22298, 12 Ra. 1251 (8 Temmuz 1835).
 55 BOA, *HAT*, 444/22256, 29 Z.1250 (1834).
 56 A.B. Cunningham, *a.g.e.*, s. 94-95.
 57 Fatih Gencer, *a.g.e.*, s.38.
 58 A.B. Cunningham, *a.g.e.*, s.106-108.
 59 BOA, *HAT*, 1264/48950-F, 5.Ra.1253 (9 Temmuz 1837).
 60 BOA, *HAT*, 446/22305-A, 13.Ra.1253 (17 Temmuz 1837).
 61 BOA, *HAT*, 1264/48950-F, 5.Ra.1253 (9 Temmuz 1837).
 62 BOA, *HAT*, 446/22305, 1253 (1835).
 63 NA, FO, 78/314, Brant to Palmerston, 10 October 1837.

XIV. İsmail Ağa Simko'nun Aşireti, Ailesi ve Reislığının İlk Yılları

Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR

- 1 Bu tebliğde, İsmail Ağa Simko'nun aşireti ve ailesi ile onun aşiretin başına geçtiği ilk yıllar hakkında bilgi verilecektir. Simko'nun sonraki faaliyetlerine değinilmeyecektir.
- 2 Konu hakkında bkz. Martin Van Bruinessen, "Kürt Ayaklanması ve İran Devleti: Simko Ayaklanması", *Kürdistan Üzerine Yazılar (Çev: Nevzat Kıraç vd.)*, İletişim Yay. İstanbul, 1995, s. 206-223; Bazil Nikitin, *Kürtler Sosyolojik ve Tarihi İnceleme (Çev: Hüseyin Demirhan-Cemal Süreyya)*, Deng Yayınları, İstanbul, 2002.
- 3 Bruinessen, "Simko Ayaklanması", s. 218-219.
- 4 Bruinessen, "Simko Ayaklanması", s. 220-221.
- 5 Nikitin, *Kürtler*, s. 284-336; Hasan Arfa, *Kürtlerin Kısa Tarihi*, (Çev.: TRT Dış Haberler Müdürlüğü), Çiviyazıları Yayınları, Ankara, 1966, s. 77-79; Bruinessen, "Simko Ayaklanması", s.226-228.